

УДК 37.15.3:316.454.52

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-3\(228\)-114-119](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-3(228)-114-119)

ТОКУЄВА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри політології, історії і філософії,
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Nataliia Tokuiieva,

Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor,
Associate Professor of the Department of Political Science,
History and Philosophy, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

E-mail: tokuyeva@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1840-1382>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ: СОЦІОНІЧНИЙ АСПЕКТ

A Висвітлено сутність педагогічного спілкування як одного з найважливіших чинників ефективної організації освітнього процесу в закладі освіти, визначено його основні функції та цілі. На основі вивчення літературних джерел розглянуто різні підходи до виявлення дієвих інструментів цілісної системи взаємодії педагога й учня або здобувача вищої освіти, що містить обмін інформацією та організацію взаємин в освітньому середовищі.

Соціонічний аспект передбачає акцентування на психологічних ознаках педагогічного спілкування, що дозволяє виявити психологічні особливості сприйняття інформації, мотиваційних процесів і поведінкових реакцій, спираючись на знання про 16 соціонічних типів особистості. Соціотипи було виокремлено на основі сукупності певних ознак психіки, що складають дихотомічні пари: раціональність/іраціональність, екстраверсія/інтроверсія, логіка/етика і сенсорність/інтуїтивність.

Соціонічний аспект педагогічного спілкування сприяє ефективнішій організації навчання й виховання та оптимізації освітнього процесу в закладах освіти України.

Ключові слова: педагогічне спілкування; освітній процес; соціонічний аспект; психологічні особливості; соціотип особистості

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION: SOCIONIC ASPECT

S The article highlights the essence of pedagogical communication as a crucial factor in the effective organization of the educational process in an educational institution and identifies its main functions and goals. Based on a study of literary sources, various approaches to identifying effective tools for a holistic system of interaction between a teacher and a student, or an applicant for higher education, including the exchange of information and the organization of relationships in the educational environment, are considered.

The socionic aspect focuses on the psychological characteristics of pedagogical communication, facilitating the identification of the psychological features of information perception, motivational processes, and behavioral reactions, based on knowledge of the 16 socionic personality types. These sociotypes are derived from the fundamental psychological characteristics by Carl Jung, which constitute dichotomous pairs: rationality/irrationality, extraversion/introversion, logic/ethics, and sensing/intuition.

Understanding the characteristics of these sociotypes enables educators to reveal the innate potential of schoolchildren or applicants for higher education; to know and predict the motives of their actions; to prevent misunderstanding and during learning tasks. Furthermore, this knowledge helps form effective, psychologically compatible working groups during lessons and select appropriate methods for motivation, encouragement, recognition, etc. In addition, this allows all participants in the educational process at an educational institution to recognize their strengths and weaknesses, understand their needs and determine ways to satisfy them, act consciously and objectively evaluate their behavior, and predict relationships with other people based on the knowledge of their own nature and characteristics of other sociotypes.

The socionic aspect of pedagogical communication contributes to a more effective organization of teaching and upbringing and optimization of the educational process in Ukrainian educational institutions.

Keywords: pedagogical communication; educational process; socionic aspect; psychological features; personality sociotype

Актуальність проблеми. Нові цілі та завдання, які наразі постають перед системою освіти в Україні, спрямованої на інтеграцію в європейський світовий освітній простір, вимагають суттєвих змін у педагогічних теоретичних засадах і практичних напрацюваннях освітнього

процесу. З огляду на основний напрям функціонування освітніх установ, що перш за все має на меті задоволення потреб особистості в знаннях, велика увага приділяється вимогам до фахової підготовки належного кадрового супроводу, структури, функціям і спрямованості діяльності

педагога, його професійній компетентності, особистісним характеристикам.

Специфіка педагогічної діяльності найважливішим професійним інструментом визначає спілкування як засіб взаємодії людей, встановлення взаєморозуміння, обміну інформацією, знаннями, емоціями, що дозволяє не лише педагогові виконувати основні професійні завдання, а й особистісно розвиватися всім учасникам освітнього процесу [2; 11; 14]. Розуміння психологічних особливостей педагогічного спілкування як складного феномену, спрямованого на навчання, виховання та становлення особистості школяра чи здобувача вищої освіти, формування загальноосвітніх чи професійних знань, умінь і навичок, дозволяє, як зазначають науковці, максимально використати його особистісні якості з метою створення найсприятливіших умов (відповідного емоційного клімату) для активної результативної діяльності особистості [9, с. 56]. Це має надзвичайно важливе соціальне значення, оскільки стосується підготовки майбутнього фахівця, від якості якої значною мірою залежить економічний, політичний, соціальний і культурний розвиток людини, а в кінцевому підсумку – здобутки і сталий розвиток держави.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій дає змогу стверджувати, що феномен педагогічного спілкування прямо чи опосередковано був і залишається предметом активного наукового пошуку і знайшов відображення у працях учених з різними підходами до дослідження даної проблеми.

Педагогічне спілкування розглядається науковцями як професійне спілкування педагога з усіма учасниками освітнього процесу, спрямоване на організацію оптимальних умов для здійснення мети й основних завдань виховання та навчання (М. Бажанова, Т. Бойко, М. Волошенко, С. Денисова, Т. Колодько, С. Кость, Т. Липченко, А. Малиношевська, О. Матвієнко, Н. Слободяник, Н. Федорова та ін.).

Деякими науковцями педагогічне спілкування розглядалося як окремий тип діяльності, що функціонує в структурі загальної педагогічної діяльності поряд з іншими її типами: організаторським, інформаційно-пізнавальним, ціннісно-орієнтаційним (Л. Долинська, О. Скрипченко).

Було висвітлено поліоб'єктну спрямованість педагогічного спілкування на саму навчальну взаємодію; на учнів, впливаючи на їхній актуальний стан і перспективні лінії розвитку; а також на предмет засвоєння (С. І. Ніколаєнко, С. О. Ніколаєнко), на основі чого було створено класифікацію педагогічного спілкування за видами й принципами міжособистісної взаємодії [15].

На основі аналізу історичного розвитку педагогічної думки і філософських знань ученими В. Бабаєвим і С. Пазинічем було ґрунтовно досліджено вплив філософії на характер, тип і змістовність педагогічного спілкування із здобувачами вищої освіти в онтологічному, теоретико-пізнавальному, ціннісному й етичному співвідношеннях і доведено прямий зв'язок педагогічної майстерності викладача та її впливу на всебічний розвиток особистості молодшої людини [1].

Особливості організації педагогічного спілкування було висвітлено у наукових розвідках, присвячених підготовці здобувачів вищої освіти: майбутніх педагогів (Л. Волченко,

С. Гарькавець, В. Зликов, М. Кухта, С. Лукомська, Л. Маляр), дефектологів (О. Проскурняк), психологів (О. Туриніна), соціальних педагогів (В. Сторож), спеціалістів дошкільної освіти (Л. Єфименко, Л. Костик), фахівців медичної сфери (А. Григоренко, І. Донець, О. Лисаченко, Н. Пустова, В. Шепітько).

Вивчення психологічних засад педагогічного спілкування має на меті виявити й описати емоційну основу процесу взаємодії (інтеракції), обміну інформацією (комунікації) та міжособистісної й соціальної перцепції (міжособистісного чи міжгрупового сприйняття, розуміння й оцінки людьми одне одного або групи, як-от: учителя і школяра; учителя і шкільного класу; викладача і здобувача вищої освіти; викладача і студентської академічної групи), що сприяє не лише ефективнішому виконанню освітніх завдань, а й особистісному розвитку кожного.

Так, дослідниця О. Коханова розглядає психологічні особливості педагогічного спілкування, його сутність, основні функції в умовах партнерської взаємодії вчителя й учня, визначає ціннісно-смыслову рівність її учасників, що «забезпечує одночасний розвиток, самовдосконалення та реалізацію і вихованців, і педагогів» [10, с. 190].

Продовжуючи цю думку, учений В. Галузяк називає найефективнішим стиль педагогічного спілкування, що відповідає «суб'єкт-суб'єктній, діалогічній стратегії соціальної взаємодії, передбачає рівноправність психологічних (не соціальних) позицій педагога та учнів, взаємну активність, відкритість і конгруентність, готовність стати на погляд партнера» [4, с. 34].

Досліджуючи етапи педагогічного спілкування та підтримуючи думку більшості науковців, З. Ковальчук, визначає його як керований процес особистісного розвитку школярів, розглядаючи синтез перцептивного аспекту, інтерактивного складника та комунікативного ракурсу [8].

Окрім вищезазначених сторін педагогічного спілкування, О. Гуменюк виявляє й описує ще один його складник – спонтанно-інтуїтивний. Дослідниця обґрунтовує взаємозв'язок спілкування з різновидами обміну, а саме: комунікативний співвідноситься з інформаційним, інтерактивний – з діловим, перцептивний – із психосмысловим, спонтанно-інтуїтивний – із самосенсовим [5, с. 73].

До того ж, розглядаючи перцептивний аспект спілкування як «смысловчнковий обмін», О. Гуменюк не лише пропонує модель перцептивної взаємодії школярів як «індивідуальностей інноваційного навчання», а й психологічно аргументує механізм смислотворення, тісно пов'язаного з індивідуально-психологічними особливостями кожного школяра, його системою ціннісних орієнтацій, обстоювання яких, на думку вченої, «дозволяє йому відшукати і наповнити смислами власні вчинкові дії у навчанні» [6, с. 79–80].

Досягнення соціоніки як наукового напрямку досліджень і технології, що уможливорює прогнозування характеру мислення, поведінки та стилю діяльності людини і спільноти, визначаючи сумісність особистостей в одному колективі, раніше не було залучено до дослідження психологічних особливостей педагогічного спілкування. Соціонічний підхід застосовували до вивчення проблеми управлінської

культури, менеджменту, методів підбору персоналу (А. Висоцький, І. Каганець, О. Морушко); проблеми ділової комунікації (О. Морушко, Н. Химиця); військової журналістики (І. Горевалов, В. Кіров); характеристик деяких соціотипів (С. Андрійчук, О. Морушко).

Вивчення соціально-психологічних характеристик соціонічних (психо-інформаційних) типів особистості у межах соціоніки і теорії інтертипних відносин, що класифікуються за рівнем комфортності та ефективності, надають можливість як найрезультативніше організувати процес взаємозв'язку і взаємодії суб'єктів освітнього процесу в освітньому просторі (класів, груп, особистостей), в якому продумано, якісно і плідно буде відбуватися обмін інформацією й досвідом, уміннями і навичками, думками і почуттями, діяльністю та її результатами.

Мета статті: охарактеризувати психологічні особливості педагогічного спілкування, долучивши здобутки соціонічної наукової думки щодо взаємодії різних соціотипів і побудови ефективних інтертипних відносин у ході встановлення контактів, розуміння партнера, досягнення спільного результату у виконанні навчально-виховних завдань закладу освіти та в особистісному розвитку кожного учасника освітнього процесу.

Викладення основного матеріалу. Однією з необхідних умов якісної організації освітнього процесу в закладі освіти є знання сутності педагогічного спілкування, його структурних елементів, етапів, функцій, принципів, стилів, а також засобів ефективної міжособистісної взаємодії педагога і школяра чи здобувача вищої освіти. Адже продуктивність педагогічної діяльності тісно пов'язана з ефективністю педагогічного спілкування, що впливає на оптимізацію відносин та емоційно-моральне самопочуття всіх учасників освітнього процесу, допомагає встановленню сприятливого психологічного клімату та формуванню гуманістичних тенденцій освітнього простору [16].

Педагогічне спілкування – досить складний феномен, який виявляється в міжособистісній взаємодії з іншими людьми і спільнотами, що виробляє певні культурні, етнічні, емоційні, етичні норми поведінкових еталонів і стереотипів; у пізнанні партнера і самопізнанні, що регулює процес спілкування; в обміні думками, ідеями, знаннями, інтересами, уявленнями, настановами; у функціонуванні та засобах вираження емоцій, почуттів, настроїв у діях, вчинках і загальній поведінці, що стає соціально-психологічною основою взаємодії і суттєво впливає на результативність спільної діяльності. Педагогічне спілкування забезпечує узгодженість внутрішніх і зовнішніх суперечностей у позиціях комунікантів, що розкриває емоційне спрямування на ті чи інші цінності, тим самим регулюючи взаємовідносини у співпраці, партнерстві, синергії. І саме соціоніка, що формується у 1970-х роках як неакадемічний напрям наукових досліджень на межі психології та соціології, може надати чимало цікавих фактів вивчення типології особистості та забезпечити дієвими інструментами для вдосконалення педагогічного спілкування.

Використанню на практиці соціонічного підходу до вирішення багатьох педагогічних завдань присвятила свої праці В. Сторож, яка висвітлила узагальнену картину наукових

напрямів у царині загальної соціоніки і соціонічних шкіл; оприлюднила й охарактеризувала соціонічні технології, «покликани не лише виокремлювати загальне з гуманітарних наук, цементувати та трансформувати її в нову науку, але й виконувати комунікативну роль серед них, синтезувати наукові досягнення інших наук у галузі задоволення й розвитку соціальних потреб людини, спрямовуючи їх на розвиток соціальної практики» [18, с. 269]. На думку дослідниці, саме соціонічні технології мають створити єдину теоретико-методологічну основу для всіх гуманітарних наук й бути використаними у формуванні та розвитку соціальної сфери й задоволенні соціальних потреб людей [19].

Соціонічний підхід до дослідження феномену педагогічного спілкування спрямований на інтенсифікацію та покращення процесу взаємодії та взаємовпливу всіх учасників освітнього процесу, головні акценти якого наразі визначаються не трансляцією інформації, а фасилітацією процесів усвідомленого навчання [3]. Педагог, спілкуючись на засадах партнерства, взаємоповаги і взаємодовіри, виступає організатором сприятливих умов для розвитку особистості, самопізнання, реалізації власних можливостей, допомагаючи у формуванні «ключових компетентностей конкурентоспроможного члена сучасного суспільства» та «ефективному вирішенню нагальних проблем у сфері освіти» [12; 14; 20].

Соціонічний підхід припускає спиратися на внутрішні ресурси і навіть на потенційні позитивні ознаки особистості (за принципом футуральності), коли педагог виявляє впевненість у здатності учасника освітнього процесу самостійно приймати ефективні рішення щодо власних потреб і демонструвати суб'єктивну активність у вибудовуванні власної лінії поведінки. Окрім того, для забезпечення відчуття задоволення від навчання, переживання позитивних моментів здобутку чи перемоги, соціонічний підхід до педагогічного спілкування передбачає від педагога у разі незапланованих результатів чи відсутності певного прогресу вияву толерантності, стриманості, поблажливості, пропозиції допомоги з незаперечною вірою в майбутній успіх. Приділяючи увагу позитивному прогнозуванню діяльності на соціонічних засадах, педагог повинен задіяти всі необхідні досягнення наукової думки і практичного досвіду для отримання потрібного результату, що сприятиме особистісному розвитку кожного та успішній спільній комунікації, спрямованій на досягнення навчально-виховної мети.

Соціонічний підхід до дослідження ефективного педагогічного спілкування передбачає знання проявів соціонічних типів, реакції їхньої психіки на певні подразники, що дозволить педагогові в різних ситуаціях проектувати свої дії, прогнозувати й розуміти дії інших і, незважаючи на накопичення з життєвим досвідом окремих рис характеру, виявляти дане від народження світобачення, світосприйняття, самоприйняття. Виховання, особливості набутого життєвого досвіду змінюють людину, її звички й інтереси, поведінку, підсилюють чи послаблюють певні риси її характеру, дають можливість розкритися типу чи пригнітити його, але й, на думку науковців-соціонів, змінити тип

неможливо, «незмінним залишається сприйняття й оцінення внутрішнього і зовнішнього світу, дане від народження» [19, с. 412]. Знання соціотипа, уміння діагностувати його уможливорює отримання педагогом великої за обсягом інформації про школяра чи здобувача вищої освіти, про його сильні й слабкі сторони, характер міжособистісних стосунків, сфери його найефективнішої діяльності тощо. Це також дозволить уникати джерел конфліктних чи стресових ситуацій, запобігати виникненню конфліктів, передбачати поведінкові реакції, не допускати у спілкуванні напруги, пригнічення, занепокоєння.

У межах соціоніки було описано структуру психіки людини як інформаційну модель, що визначає особливості обміну інформацією з навколишнім середовищем, на основі чого було виділено 16 соціонічних типів (соціотипів), які науковці називають «типами інформаційного метаболізму (ТІМ)», що є вродженими і незмінними впродовж життя [17].

Це дає знання стилю мислення, мотивації, прагнення, стимулу, інтересів і дій людини, сильних і слабких сторін її психіки, можливості доречно сприймати й результативно обробляти інформацію, яку кожен соціотип самостійно ділить за різними аспектами (оскільки особливості засвоєння інформації визначаються саме типом психіки).

Отже, соціонічний підхід до дослідження педагогічної діяльності, й педагогічного спілкування зокрема, дозволяє визначити форму навчання та засоби стимуляції школярів чи здобувачів вищої освіти; для різних соціотипів вибрати відповідні методики викладання; сформувати робочі групи за психологічною сумісністю під час виконання завдань на заняттях чи для захисту навчальних проєктів тощо.

Розглянемо основні ознаки, за якими науковці-соціоністи визначають соціотипи. Першу групу особливостей соціонічних типів було визначено знаним швейцарським психоаналітиком і психологом Карлом Густавом Юнгом ще в 1921 році у книзі «Psychologische Typen» («Психологічні типи»): екстраверсія – інтроверсія; інтуїція – сенсорика, логіка – етика; ірраціональність – раціональність [7]. Дані дихотомії необхідно розглядати не лише в контексті міжособистісної взаємодії, а й у зв'язку з педагогічними засадами нашого дослідження, а отже, з проблемами рівня спроможності кожного психологічного типу раціонально і продуктивно виконувати свої освітні функції. Так, деякі психологічні типи здатні швидко й легко сприймати й обробляти інформацію, деякі – додатково заглиблюються в отриману інформацію, обробляючи й накопичуючи її; одні мають конкретне і логічне мислення, інші вирізняються абстрактно-теоретичним характером мислення, дехто має об'єктивні критерії оцінювання отриманої інформації з певними доказами, реальними фактами й закономірностями; інші дають суб'єктивні, упереджені оцінки на основі симпатії чи антипатії, намагаючись донести своє ставлення, свої переживання та почуття. Усе це педагогові необхідно враховувати не лише під час аудиторного спілкування, а й на етапі підготовки до занять, застосовуючи різні методики й методичні прийоми, засоби й форми навчання, правильно розподіляючи типи й наповненість навчальних завдань тощо.

Група додаткових ознак-дихотомій, сформована й математично доведена Г. Рейніним, одним із засновників соціоніки, на основі базисних ознак типології К. Юнга, дозволяє глибше й точніше охарактеризувати кожен соціонічний тип, який має, окрім 4 основних ознак психіки, ще й 11 додаткових. До них відносяться: статика – динаміка (визначення способу сприйняття інформації у часі: фрагментарний чи неперервний); розсудливість – рішучість (неквапливі, розслаблені, заточені на процес vs мобільні, впевнені, наполегливі), суб'єктивізм – об'єктивізм (підходить до сприйняття світу), безтурботність – завбачливість (щодо урахування попереднього досвіду), поступливість – упертість (здатність іти на компроміс), демократизм – аристократизм (сприйняття людей за їх індивідуальними якостями чи за приналежністю до певної спільноти), тактика – стратегія (установка на важливість послідовних кроків і дій для досягнення мети чи на значущість постановки мети з неусвідомленим шляхом її досягнення), конструктивізм – емотивізм (обмін фактичною часткою інформації чи емоційно забарвленою), позитивізм – негативізм (акцентування на наявному чи відсутньому), квестимність – деклатимність (схильність до діалогової чи монологічної форм комунікації), процес – результат (захоплення процесом чи визначення мети) [17].

У залежності від набору ознак, що визначають структуру психіки, соціоніки описали різні види інтертипних відносин, на які необхідно зважати у процесі педагогічного спілкування. Формуючи робочі групи, педагог повинен звертати увагу, наскільки позитивною чи напруженою є взаємодія між різними соціотипами й темпераментами, бо лише там, де слабкіші риси збагачуються за рахунок сильніших ознак, виникають комфортніші відносини. Такий тип гармонійних відносин дослідники назвали дуальними (або напівдуальними), тотожними, дзеркальними, родинними, діловими; у відносинах активації між партнерами є можливість доволі швидко знайти спільну мову і стимулювати один одного. Нестійкими будуть відносини погашення та міражні відносини, що сприяють певному охолодженню стосунків, у відносинах ревізії партнери спрямовані на виявлення і критику слабких місць, а відносини соціального замовлення передбачено визначають дещо зверхнє ставлення одного з партнерів. Необхідно вказати, що конфліктний тип відносин і відносини квазітотожності у процесі спілкування можуть дещо змінюватися, але їх соціонічна основа не дає можливості позбутися запрогнозованого від природи напруження й ворожнечі. Повна таблиця характеристик соціонічних відносин, представлена науковцями, дає детальний опис зближення, доповнення, взаєморозуміння, ознайомлення, розкриття партнерами один одного та іншого типу розвитку взаємин, що, безперечно, будуть відображатися на процесі й результатах освітньої діяльності [там само].

Отже, напрацювання соціоніків із визначення типів особистості й відносин між ними можуть надати безліч цікавих матеріалів педагогам для оптимізації освітнього процесу, для підвищення ефективності й результативності роботи при виконанні навчальних завдань, для задоволення психологічних, життєво важливих потреб кожного учасника освітнього процесу та їхнього особистісного розвитку.

Педагогові дуже важливо навчитися правильно ідентифікувати соціотипи всіх учасників освітнього процесу для обрання оптимального типу педагогічної комунікації (вербальної та невербальної), для встановлення інтертипних стосунків комунікаторів. Із цією метою застосовуються розроблені науковцями-соціоніками методи встановлення соціотипів, як-от: візуальний метод (шляхом прямого спостереження, що виявляє зовнішні чи поведінкові ознаки кожного соціотипу); вербальний метод (засобами передавання та обміну інформацією, у процесі здійснення навчання, виховання, спілкування за способами спілкування, що охоплюють тембр, висоту, гучність голосу, швидкість мовлення, інтонацію, індивідуальні мовні звороти чи особливості манери говорити); тестовий метод (із використанням класичних тестів-опитувальників, що містять серію запитань або дихотомічних тверджень, де потрібно вказати відповідний варіант, чи тестів на аспекти, спрямованих на виявлення сильних і слабких сторін функціонування психіки).

Висновки. Усі сторони педагогічного спілкування як багатогранної, поліфункціональної взаємодії педагога з усіма учасниками освітнього процесу, спрямовані на створення сприятливих умов і відповідного психологічного клімату не лише для якісного й повноцінного задоволення освітніх потреб і реалізації навчальної мети, а й насамперед – для неперервного, динамічного процесу особистісного розвитку кожного, якісних змін у психіці, поведінці, особливостях характеру, розширенні світогляду, набутті нових цінностей, здібностей, умінь і навичок.

Актуалізація соціонічних знань у контексті дослідження психологічних особливостей педагогічного спілкування дозволяє педагогові по-новому підійти до розуміння школяра чи здобувача вищої освіти як до самостійних відповідальних суб'єктів взаємодії і суб'єктів власного розвитку, які від

природи мають свої незмінні соціонічні типи психіки, що розкриваються за певних обставин, у різних ситуаціях, у конкретному оточенні з різними поведінковими реакціями, з різними відтінками, інтенсивністю, періодичністю чи тривалістю виявів. Розуміючи учасників освітнього процесу, педагог може будувати якісний, конструктивний прогноз подальшої діяльності, співпраці, взаємин, а отже, комфортних умов для задоволення освітніх, загальнопсихологічних, особистісних потреб кожного. Знання ознак 16 соціотипів й особливостей 16 соціонічних відносин між ними надасть можливість педагогові скорегувати свої методи викладання, наповненість і типи навчальної діяльності та відповідних освітніх завдань, види позакласних чи позааудиторних заходів, своє педагогічне спілкування в освітньому процесі закладу освіти не лише на професійному рівні, а й на рівні міжособистісної комунікації та взаємодії. Ефективне впровадження та вміле використання соціонічних знань у систему педагогічного спілкування вимагає від педагога, як зазначають науковці, «не тільки знання азів типології Юнга та соціоніки, але й уміння творчо застосовувати свої знання, залежно від ситуації» [13, с. 187].

Знайомство з напрацюваннями науковців-соціоніків дозволить результативніше вирішувати навчально-методичні завдання закладів освіти різного типу та підвищувати ефективність професійної діяльності педагогічних працівників.

Перспективи подальших розвідок полягають у вивченні соціонічних знань і нових напрацювань соціоніків для активнішого застосування їх в освітньому процесі закладів освіти України; а також у розробленні науково-методичних матеріалів, рекомендацій з використання досягнень соціонічної думки, соціонічних знань і технологій для педагогів, класних керівників, кураторів студентських академічних груп, шкільних психологів чи психологічних служб закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Бабаєв В. М., Пазиніч С. М. Філософія педагогічного спілкування : монографія / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 268 с. URL: <https://surl.li/qlgpht>
2. Барчі Б. В., Ляхманець Х. М. Психологічна характеристика педагогічного співробітництва та спілкування. *Освіта і наука*. 2023. Вип. 2 (35). С. 116–123. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/10283>
3. Волошко Г. Фасилітативний підхід як умова організації реверсивного навчання майбутніх педагогів. *Теорії та технології інноваційного розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті концепції «Нова українська школа* : кол. монографія / за заг. ред. А. А. Сбруєвої. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С. 61–82. URL: <https://pedscience.spu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%BA%D0%BE.pdf>
4. Галузяк В. Основні характеристики ефективного стилю педагогічного спілкування. *Наукові записки КДПУ. Педагогічна серія*. 2001. Вип. 32. С. 30–34.
5. Гуменюк О. Є. Освітнє спілкування як інформаційний, діловий, психосеміотичний і самосенсовий різновиди обміну. *Психологія і суспільство*. 2005. № 3. С. 73–94. URL: <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/207>
6. Гуменюк О. Є. Перцептивний аспект спілкування як смисловчинковий обмін. *Психологія і суспільство*. 2017. № 4 (26). С. 73–80. URL: <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/272>
7. Карл Густав Юнг. Психологічні типи. Київ : Центр навчальної літератури, 2024. 680 с.
8. Ковальчук З. Я. Організація педагогічного спілкування як керованого процесу особистісного розвитку учня. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2011. Вип. 2. С. 220–228. URL: <https://surl.li/ckytud>
9. Колодько Т. М. Педагогічне спілкування як фактор ефективності навчально-виховного процесу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2011. Вип. 59. С. 56–60. URL: <https://surl.li/qzhyzc>
10. Коханова О. П. Психологічні особливості педагогічного спілкування в умовах партнерської взаємодії вчителя та учнів. *Психологічні і педагогічні проблеми педагогічної дії*. 2012. Вип. 1. С. 181–190. URL: <https://surl.li/auywfz>
11. Корсікова К., Потапова Н., Отрошко Т. Особливості педагогічного спілкування майбутніх учителів початкових класів як складова їх професійної майстерності. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 12 (40). С. 1117–1129. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12\(40\)-1117-1129](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12(40)-1117-1129)
12. Курило В. С., Караман О. Л. Фасилітація як метод формування сприятливого соціально-психологічного клімату та партнерства в закладі вищої освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 2 (180). С. 59–69. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9380>
13. Морушко О. О., Химиця Н. О. Використання методу соціонічного аналізу в діловій комунікації. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна*. 2017. Вип. 27 (2). С. 186–188. DOI: <https://doi.org/10.15421/40270240>
14. Нестеренко Л. О. Основні типи та функції спілкування викладача іноземної мови зі студентами у ході викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. *Наука та освіта в епоху нових викликів та можливостей* : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 18 червня 2025 р.) / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр. Київ : Research Europe, 2025. С. 121–123. DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250618.12>

15. Ніколаєнко С. О., Ніколаєнко С. І. Сутнісні характеристики педагогічного спілкування. *Педагогіка і психологія* : збірник тез міжнар. наук.-практ. конф. (23 серпня 2013 р., м. Харків). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2013. С. 96–100. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/50d36253-7d7b-4f7d-a094-19b5c5520725/content>
16. Сметаняк В., Тягур Т. Психологічні аспекти ефективного педагогічного спілкування. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 13 (18). С. 682–692. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13\(18\)-682-692](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13(18)-682-692)
17. Смоляк С. Соціотип та його прояви. *Український соціон*. 2016. URL: <https://surl.li/sftzsq>
18. Сторож В. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання соціономічних технологій у професійній діяльності. *Формування особистості фахівців соціономічної сфери: стратегія і тактика* : монографія. Одеса : Букаєв В. В., 2017. С. 269–288. URL: <https://surl.li/wywnma>
19. Сторож В. В. Соціономічний підхід у системі підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Наука і освіта*. 2011. № 4. С. 411–414. URL: <https://surl.li/vrccgj>
20. Трухан Г. В. Фасилітативні вміння сучасного вчителя: суть, структура, місце в системі педагогічної фасилітації. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2019. № 47. С. 149–158. URL: <https://surl.li/xyllda>

References

1. Babiava, V. M., & Paznych, S. M. (2019). *Filosofia pedahohichnoho spilkuvannia [Philosophy of Pedagogical Communication]*: monohrafiya. Kharkiv: KHNUMH im. O. M. Beketova. Retrieved from <https://surl.li/qlgpht> [in Ukrainian].
2. Barchi, B. V., & Lakhmanets, Kh. M. (2023). Psykholohichna kharakterystyka pedahohichnoho spivrobotnytstva ta spilkuvannia [Psychological Characteristics of Pedagogical Cooperation and Communication]. *Osvita i nauka [Education and Science]*, 2 (35), 116-123. Retrieved from <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/10283> [in Ukrainian].
3. Voloshko, H. (2021). Fasylytatyvnyi pidkhid yak umova orhanizatsii reversyvnogo navchannia maibutnykh pedahohiv [Facilitative Approach as a Condition for Organizing the Reverse Training of Future Educators]. In A. A. Sbruieva (Ed.), *Teorii ta tekhnologii innovatsiynoho rozvytku profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia v konteksti kontseptsii «Nova ukrainska shkola [Theories and Technologies of Innovative Development of Professional Training of Future Teachers in the Context of the 'New Ukrainian School' Concept]*: monohrafiya (pp. 61-82). Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. Retrieved from <https://pedscience.spu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%BA%D0%BE.pdf> [in Ukrainian].
4. Haluziak, V. (2001). Osnovni kharakterystyky efektyvnogo stylu pedahohichnoho spilkuvannia [Main Characteristics of an Effective Style of Pedagogical Communication]. *Naukovi zapysky KDPU. Pedahohichna seriiia [Scientific Notes of the KSPU. Pedagogical Series]*, 32, 30-34 [in Ukrainian].
5. Humeniuk, O. Ye. (2005). Osvitnye spilkuvannia yak informatsiinyi, diloviy, psykhosmyslovyi i samosensovny ryznovydy obminu [Educational Communication as Informational, Business, Psychosemantic and Self-sense Types of Exchange]. *Psykhohohiia i suspilstvo [Psychology and Society]*, 3, 73-94. Retrieved from <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/207> [in Ukrainian].
6. Humeniuk, O. Ye. (2017). Pertseptyvnyi aspekt spilkuvannia yak smyslovchynkoviy obmin [Perceptual Aspect of Communication as Meaning-and-Action Exchange]. *Psykhohohiia i suspilstvo [Psychology and Society]*, 4 (26), 73-80. Retrieved from <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/272> [in Ukrainian].
7. Karl Hustav, Yunh (2024). *Psykhohohichni typy [Psychological Types]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. Retrieved from <https://surl.li/kekebu> [in Ukrainian].
8. Kovalchuk, Z. Ya. (2011). Orhanizatsiia pedahohichnoho spilkuvannia yak kerovanoho protsesu osobystisnoho rozvytku uchnia [Organization of Pedagogical Communication as a Controlled Process of Student Personal Development]. *Naukovi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia psykhohohichna [Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Psychological Series]*, 2, 220-228. Retrieved from <https://surl.li/ckytud> [in Ukrainian].
9. Kolodko, T. M. (2011). Pedahohichne spilkuvannia yak faktor efektyvnosti navchalno-vykhovnoho protsesu [Pedagogical Communication as a Factor of Effectiveness of the Educational Process]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky: nauk. Zhurnal [Bulletin of the Zhytomir Ivan Franko State University. Pedagogical Sciences: Scientific Journal]*, 59, 56-60. Retrieved from <https://surl.li/qzhycj> [in Ukrainian].
10. Kokhanova, O. P. (2012). Psykhohohichni osoblyvosti pedahohichnoho spilkuvannia v umovakh partnerskoi vzaiemodii vchytelia ta uchniv [Psychological Features of Pedagogical Communication in the Partnership Interaction between Teachers and Students]. *Psykhohohichni i pedahohichni problemy pedahohichnoi dii [Psychological and Pedagogical Problems of Pedagogical Action]*, 1, 181-190. Retrieved from <https://surl.li/ayuwzf> [in Ukrainian].
11. Korsikova, K., Potapova, N., & Otroshko, T. (2024). Osoblyvosti pedahohichnoho spilkuvannia maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv yak skladova yikh profesinoi maisternosti [Peculiarities of Pedagogical Communication of Future Primary School Teachers as a Component of Their Professional Skill]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii [Scientific Innovations and Advanced Technologies]*, 12 (40). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12\(40\)-1117-1129](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12(40)-1117-1129) [in Ukrainian].
12. Kurylo, V. S., & Karaman, O. L. (2022). Fasylytatsiia yak metod formuvannia spriyatlyvoho sotsialno-psykhohohichnoho klimatu ta partnerstva v zakladi vyshchoi osvity [Facilitation as a Method of Forming a Favorable Socio-Psychological Climate and Partnership in a Higher Education Institution]. *Osvita ta pedahohichna nauka [Education and Pedagogical Sciences]*, 2 (180), 59-69. Retrieved from <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9380> [in Ukrainian].
13. Morushko, O. O., & Khymytsia, N. O. (2017). Vykorystannia metodu sotsionichnoho analizu v dilovii komunikatsii [Applying the method of sociotics analysis in business communication]. *Naukovi visnyk NLTU Ukrainy. Seriiia ekonomichna [Scientific Bulletin of UNFU. Economic Series]*, 27 (2), 186-188. DOI: <https://doi.org/10.15421/40270240> [in Ukrainian].
14. Nesterenko, L. O. (2025). Osnovni typy ta funktsii spilkuvannia vykladacha inozemnoi movy zi studentamy u khodi vykladannia inozemnoi movy za profesiynym spriamuvanniam [Main Types and Functions of Communication Between a Foreign Language Teacher and Students in Teaching Foreign Language for Professional Purposes]. *Nauka ta osvita v epokhu novykh vyklykiv ta mozhlyvostei [Science and Education in the Era of New Challenges and Opportunities]*: materialy II mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 121-123). Mizhnarodnyi humanitarnyi doslidnytskyi tsentr. Kyiv: Research Europe. DOI: <https://doi.org/10.64076/ihr250618.12> [in Ukrainian].
15. Nikolaienko, S. O., & Nikolaienko, S. I. (2013). Sutnisni kharakterystyky pedahohichnoho spilkuvannia [Essential Characteristics of Pedagogical Communication]. In *Pedahohika i psykhohohiia [Pedagogy and Psychology]*: zbirnyk tez mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (pp. 96-100). Kharkiv. Retrieved from <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/50d36253-7d7b-4f7d-a094-19b5c5520725/content> [in Ukrainian].
16. Smetaniak, V., & Tiahur, T. (2022). Psykhohohichni aspekty efektyvnogo pedahohichnoho spilkuvannia [Psychological Aspects of Effective Pedagogical Communication]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky [Prospects and Innovations of Science]*, 13 (18), 682-692. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13\(18\)-682-692](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13(18)-682-692) [in Ukrainian].
17. Smoliak, S. (2016). Sotsiotyp ta yoho proiavy [Sociotype and Its Manifestations]. *Ukrainskyi sotsion [Ukrainian Socion]*. Retrieved from <https://surl.li/sftzsq> [in Ukrainian].
18. Storozh, V. V. (2017). Pidhotovka maibutnykh sotsialnykh pedahohiv do vykorystannia sotsionichnykh tekhnologii u profesinii diialnosti [Training of Future Social Educators to Use Socionomic Technologies in Professional Activities]. In *Formuvannia osobystosti fakhivtsiv sotsionichnoi sfery: stratehiia i taktyka [Forming Personality of Socionomic Sphere Specialists: Strategy and Tactics]*: monohrafiya (pp. 269-288). Odessa: Bukaiev V. V. Retrieved from <https://surl.li/wywnma> [in Ukrainian].
19. Storozh, V. V. (2011). Sotsionichniy pidkhid u systemi pidhotovky maibutnykh sotsialnykh pedahohiv [Sociotic Approach in the Training System for Future Social Educators]. *Nauka i osvita [Science and Education]*, 4. Retrieved from <https://surl.li/vrccgj> [in Ukrainian].
20. Trukhan, H. V. (2019). Fasylytatyvni vminnia suchasnoho vchytelia: sut, struktura, mistse v systemi pedahohichnoi fasylytatsii [Facilitative Skills of a Modern Teacher: Essence, Structure, Place in the System of Pedagogical Facilitation]. *Teoriiia ta metodyka navchannia ta vykhovannia [Theory and Methods of Teaching and Education]*, 47, 148-158. Retrieved from <https://surl.li/xyllda> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського матеріалу 11.05.2026